

Jerzy Nosowski

"A Moslem saint of the twentieth century, Shaikh Ahmad al- 'Alawī, his spiritual heritage and legacy", Martin Lings, London 1961 : [recenzja]

Collectanea Theologica 34/1-4, 198-202

1963

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

tywnych, krytycznych polemik i badań, zwłaszcza prób ze strony nauki europejskiej w kierunku bliższego poznania wartości kulturalnych islamu. W ostatnich czasach zaznacza się zwłaszcza dążenie do nawiązania dialogu między islamem a chrześcijaństwem w oparciu o postawę teistyczną ludzi dobrej woli. Dzieła zarówno naukowe jak i literackie opracowywane ze strony muzułmańskiej a wykorzystujące źródła nauki chrześcijańskiej, a po stronie obozu chrześcijańskiego — studia wyszukujące źródła doktryny islamu — zmierzają do wzajemnego głębszego poznania i zrozumienia, do ujęcia wspólnych wartości. Przejawami prób dialogu w tymże kierunku są ponadto kontakty czysto dyplomatyczne rządów państw muzułmańskich z Watykanem jako reprezentatywną instytucją chrześcijańską, próby wymiany myśli w płaszczyźnie kultury laickiej, w płaszczyźnie polityczno-socjalnej i wreszcie w płaszczyźnie religijno-naukowej przy podkreślaniu wspólnych założeń doktrynalnych niezależnych od różnic. Autor w zakończeniu wysnuwa optymistyczne wnioski o możliwościach rozwinięcia tego dialogu między islamem a chrześcijaństwem mimo wielkich jeszcze trudności wynikających z wzajemnych zadawnionych uprzedzeń i zadrążeń.

Jak widać z powyższego — autor porusza w swej książce zbyt wiele zagadnień, aby móc je omówić dokładnie, wszechstronnie i wyczerpująco. Każdy z rozdziałów mógłby stanowić temat odrębnej rozprawy. Celem jednakże autora jest podanie syntetyczne podstawowych wiadomości z zakresu spraw związanych z religią i kulturą islamu. Sprawy jednakże doktrynalne autor ujmuje raczej marginesowo poświęcając znacznie więcej miejsca sprawom socjalnym i kulturalnym świata muzułmańskiego. Ostatni rozdział, będący bodaj jedną z nielicznych prób ze strony przedstawicieli nauki chrześcijańskiej zmierzających do znalezienia kontaktu duchowego w oparciu o wzajemną życzliwość i szacunek między dwoma zbyt długo wrogimi obozami religijnymi wskazuje na rewolucyjne wprost zmiany w nastawieniu współczesnego chrześcijaństwa względem religii i kultury islamu.

Jerzy Nosowski

Martin Lings, *A Moslem saint of the twentieth century, Shaikh Ahmad al-'Alawi, his spiritual heritage and legacy*, London 1961, 224.

Bardzo interesująca i wartościowa charakterystyka osobowości oraz poglądów i twórczości mistycznej mistyka sufickiego 1-ej połowy XX wieku — Shaiha Ahmada al'Alawi — napisana przez Martina Lingsa stanowi poważny wkład w badaniach nad aktualnym stanem życia wewnętrznego elity duchowej świata islamu.

Dzieło oparte jest zarówno o oryginalne pisma Shaiha al-'Alawi jak i o relacje osób, które z Mistrzem bliżej kontaktowały. Autor książki, Lings,

podkreśla na wstępie, iż źródła, z jakich korzystał przy pracy, dotychczas nie były dostępne dla czytelników Zachodu. Tę dla charakterystyki systemu mistyki sufickiej w wydaniu współczesnym jest niezapomniana, świetlana postać ich Mistrza — Shaiha al-'Alawī (1869—1934), który był przywódcę sufizmu północno-afrykańskiego (Algieria, Mostaganem) po śmierci poprzednika w r. 1909.

Links uzasadnia podjęcie się wydania swej publikacji dotychczasowym pomijaniem osoby al-'Alawī przez wybitnych historyków literatury arabskiej i muzułmańskiej (nawet przez Brockelmanną).

Dzieło składa się z dwóch głównych części: Pierwsza zatytułowana jest 'Ścieżka i zakon' (charakterystyka osobowości Shaiha al-'Alawī oraz istoty współczesnego sufizmu). Druga część — 'Doktryna' — obejmuje zasadnicze poglądy religijne sufickie oraz fragmenty poezji mistycznej Shaiha al-'Alawī.

W rozdziale I autor przekazuje relację dra Marcela Carreta z jego osobistego kontaktu z Szejkiem al-'Alawī. W jej świetle Szejk ukazany jest jako człowiek o niezwyklej głębi życia wewnętrznego i osobistej kulturze zewnętrznej. Chociaż dr Carret przedstawia siebie samego jako niereligijnego, to jednak podkreśla przy tym swój obiektywny i tolerancyjny, nawet życzliwy stosunek do postawy religijnej. Szejk al-'Alawī dyskutuje z nim tylko do pewnych granic: na zapytanie Carreta, czym jest 'Doktryna' — Szejk nie odpowiada, uważając, iż człowiek nie mający postawy religijnej nie jest zdolny do zrozumienia głębszych treści mistyki.

Rozdział II opisuje 'rzeczywistość' sufizmu — zarówno w ujęciu historycznym jak i aktualnym. Autor zaznacza tu, iż jakkolwiek dawniej, w średniowieczu, sufizm był 'rzeczywistością bez nazwy', to dziś jest on raczej 'nazwą bez treści'. Oddanie wyrażenia 'sufi' terminem 'mystyk' jest ściśle i adekwatne jedynie w sensie oryginalnym, o ile oznacza tego, który szuka dostępu, lub ma przystęp do 'tajemnic Królestwa Niebios'.

Sufizm jest 'drogą' w islamie, należąca do transcendencji własnej duchowości mistyka, do wykroczenia ducha ludzkiego poza siebie samego, tam, gdzie 'ludzka jaźń kończy się, a zaczynają nieskończone tajemnice'. Ażeby zrozumieć to, co jest rozumiane przez doktrynę, iż Koran jest Wiecznym, Niestworzonym Słowem Boga, należy przeprowadzić rozróżnienie między inspiracją (natchnieniem) a rewelacją (objawieniem). Istotą doktryny islamu jest teza, iż Koran został objawiony, pierwszym zaś słowem objawionym był nakaz czytania, recytowania treści Koranu, udzielony Muhammadowi w wizji przez archanioła Gabriela, iqra' — czytaj, recytuj. Recytacja Koranu posiada zatem znaczenie zasadnicze, niejako siłą magiczną w kontemplacji tajemnic boskich. Stąd też — inicjacja, wtajemniczenie w sufizmie polega na wielokrotnym, nieprzerwanym wymawianiu słowa 'Allah', a następnie formuł doksologicznych, wyznań wiary i wreszcie — całego tekstu Koranu. Recytacja taka wprowadza pewnego rodzaju oszołomienie, trans mistyczny, w czasie którego sufi uzyskuje jakby 'oświecenie', 'natchnienie', inspirację dla głębszego poznania życia duchowego. Dla Szejka

al-'Alawī religia-wiara są jedynie stanem pośrednim, poprzez który dochodzi się do pełnego 'poznania' intelektualnego tajemnic boskich czyli stanu, w którym rozum, intelekt, posiada już za życia człowieka pewien jakby 'ogład', 'doznanie' (intelektualne) Boga. Rola czynnika intelektualnego jest zatem w islamie decydująca — w przeciwstawieniu do czynnika wolitywnego — wiary połączonej z miłością — jako czynnika dominującego np. w mistyce chrześcijańskiej.

Rozdział III ('Widziany od wnętrza') — to wypisy z pamiętników Szejka al-'Alawī, ujawniające własne przeżycia Mistrza, jego postawy względem ludzi. W przytoczonych tekstach przewijają się liczne charakterystyki innych mistrzów duchowych, sufich, z którymi Szejk al-'Alawī obcował.

Rozdział IV (Mistrz Duchowy) — kreśli sylwetkę Szejka jako mistrza ćwierćmilionowej rzeszy uczniów-sufich. Autor opisuje zasady inicjacji (recytowanie imion boskich i Koranu); problem tańców ekstazy derwiszów ('tańczących'), praktykę i symbolikę 'różańca' sufickiego, zarzuty stawiane Szejkowi al-'Alawī (np. jakoby 'hypnotyzował' swych uczniów), stosunek Szejka do misjonarzy chrześcijańskich (którym m.in. zarzucał, iż zbyt troszczą się o Afrykanów kosztem swych europejskich rodaków).

Rozdział V rozpoczyna część o 'Doktrynie' sufickiej i dotyczy zagadnień 'jedności bytu' ('Oneness of Being'). Mimo pewnego zróżnicowania kierunków sufizmu w zależności od miejsca i czasu — zasadnicze tezy mistyki sufickiej sprowadzają się do akcentowania Bóstwa jako Jedynego, rzeczywistego Tu i Teraz Obecnego, Najwyższego Bytu, Wiecznego i Nieskończonego. Autor omawia poszczególne terminy techniczne dotyczące teologii, jak: Jedność Bytu (Walidat al-Wugūd), Prawda (al-Haqq), Trwanie (wiecznotrwanie — Baqa'). Doktryna suficka zajmuje się Absolutną Rzeczywistością i nie ma nic wspólnego z metafizycznym znaczeniem 'rzeczywistości'. Prawda Najwyższa, Absolut, Nieskończoność i Wieczność są ośrodkami przeżycia religijnego w sufizmie — podobnie jak Chrystus — w chrystianizmie. Trzy różne stopnie pojmowania (inteligencji) obowiązują jako metoda dwa razy dziennie w trzech formułach różańca Szejka al-'Alawī (powtarzanie setki razy): prośba o przebaczenie Boga, wezwanie błogosławieństwa skierowane do Proroka, wreszcie uznanie boskiej Jedyności. Jest to przejście ze stanu skończoności do stanu Nieskończoności.

Rozdział VI nosi tytuł: Trzy światy (The Three Worlds). Na wstępie, celem uprzystępnienia czytelnikowi głębszego sensu doktryny Szejka al-'Alawī o Jedności Bytu, autor przytacza poglądy 'Szejka Szejków — Mawlāy Al-'Arabī Ad-Darqāwī na temat atrybutów boskich: Istnienie (Byt—Being), Brak Początku, Brak Końca, Absolutna Niezależność, Nieporównywalność, Jedyność Istoty, Jakości i Działania, Moc, Wola, Wiedza, Życie, Słyszenie, Mówienie, Widzenie. Lings przytacza także poglądy Ibn 'Ashīza (Przewodnik do Zasad Wiedzy Religijnej — Al-Murshid Al-Mu'in), do którego Szejk al-'Alawī napisał komentarz: Al-Minah al-Quddūsiyyah. W dalszym rozwinięciu tych poglądów Lings cytuje fragmenty wspomnianych

dziel i komentarzy odnoszące się do problemu Boskiej Transcendencji, Jedyności Prawdy, Jedyności Działania i innych przymiotów boskich.

Lud, według doktryny Szejka Al-'Alawi o 'Trzech Światach', dzieli się na trzy grupy: Pierwsza — to ci, którzy widzą, iż nie ma innej istoty działającej (Agent) poza Bogiem, realizującym jedyną działalność — poprzez bezpośrednią percepcję intelektu, nie tylko poprzez wiarę. Druga grupa — to ci, którzy realizują Jedyną Kwalifikację, tzn. uznają, iż nikt, poza Bogiem nic nie słyszy, nie widzi, nie ma daru mowy, mocy, woli, wiedzy. Trzecia grupa — to ci, którzy realizują Jedyną Istotę, którzy są zasłonięci przed wszystkim innym o tyle, o ile Nieskończoność Istoty została dla nich odsłonięta, tak, że nie znaleźli już przestrzeni dla pojawienia się jakichkolwiek rzeczy stworzonych. Mówią oni: Naprawdę nie ma nic poza Bogiem, gdyż dla Boga stracili oni wszystko. Są to 'esencjaliści' i 'gnostycy jednoczący'.

Rozdział VII omawia symbolikę liter alfabetu arabskiego — w oparciu o teksty Koranu, zwłaszcza o tekst Suraty Otwierającej (Pierwszej) i wstępnych doksolonii. Lings cytuje fragmenty pism Szejka Al-'Alawi oraz komentarzy do mistycznej interpretacji liter arabskich.

Rozdział VIII zatytułowany jest 'Wielki Pokój' (The Great Peace: Autor porusza tu zagadnienie symboliki rytmu w recytacjach sufickich: Rytm służy rytualnie jako pomost między wieczną fluktuacją tego świata, dokładniej — duszy, a Niezmiennością Świata Nieskończonego Boskiego Pokoju. Rytm, podobnie jak litera Bā', poprzez rozpamiętywanie której inne litery alfabetu są reabsorbowane w literze Alif, jest symboliką Proroka jako Człowieka Uniwersalnego, gdyż ten jest uosobieniem całego Wszczęświata Stworzonego, Makrokosmosu, będącego faktycznie pomostem między mikro-kosmosem, małym światem jednostki, a Metakosmosem, Nieskończoną Transcendencją.

Rozdział IX zajmuje się Gnozą. Lings omawia poglądy Szejka al-'Alawi dotyczące sposobu 'Poznania' duchowego treści objawionej: historycznie — Mojżeszowi, następnie Mahometowi, oraz aktualnie — przez recytację Koranu jako Manifestacji Prawdy Wiecznej. Różnica między przyjęciem treści objawionej przez Mojżesza a sposobem, w jakim przyjmował objawienie Muhammad, polega na tym, iż Mojżesz był 'nieprzygotowany' na przyjęcie objawienia, podczas gdy Muhammad był na objawienie 'przygotowany', zwłaszcza dzięki przeżyciom podczas Nocnej Podróży, kiedy to jego 'oko zewnętrzne' w sposób 'spontaniczny' i 'doskonały' było skoordynowane z 'okiem wewnętrznym'. Lings przytacza poglądy Szejka Al-'Alawi dotyczące psychologiczno-mistycznej interpretacji przeżyć apokaliptycznych Muhammada, zwłaszcza przeżyć z Nocnej Podróży — 'okiem wewnętrznym' i 'okiem zewnętrznym', a także przeżycia wizji nad drzewem lotowym.

Rozdział X wyjaśnia mistyczny i teologiczny sens rytualnego oczyszczenia, symbolikę rytów przy oczyszczeniach (ablucjach), które mają być odzwierciedleniem 'obmycia duchowego'.

Rozdział XI tłumaczy sens modlitwy rytualnej: poszczególne akty rytualne można rozpatrywać indywidualnie oraz w ich wzajemnych relacjach. Lings omawia cytowane fragmenty wypowiedzi Szejkę al-'Alawī, zawierające interpretacje najważniejszych rytualnych modlitw muzułmańskich — począwszy od Suraty pierwszej poprzez doksologie, praktykę prostracji, będącej symbolem 'wygaśnięcia' człowieka w obliczu Allaha, aż do duchowego, mistycznego zjednoczenia z Prawdą Najwyższą w 'śmierci ciała', kiedy następuje pełne poznanie Prawdy Boga, który jest Pierwszym i Ostatnim, Zewnętrznie Manifestującym się i Wewnętrznie Ukrytym, jednakże 'widziannym wszędzie tam, dokąd człowiek zwróci swe oblicze'.

Ostatni, XII rozdział, zawiera wypisy z poezji mistycznej Szejkę al-'Alawī w przekładzie angielskim Lingsa z oryginału arabskiego. Z fragmentów tych można dopiero w pełni ocenić wartość, wysoką klasę twórczości tego Mistrza sufickiego. Lings zastrzega, że tytuły dla poszczególnych fragmentów są jego własnym dodatkiem i mają być syntezą interpretacyjną treści.

Książka Lingsa nie jest bynajmniej biografią Szejkę Al-'Alawī, jakkolwiek zawiera elementy biograficzno-historyczne i autobiograficzne Mistrza sufizmu arabskiego XX wieku. Zestawienie faktów biograficznych w pierwszej części dzieła oraz treści doktrynalnej w drugiej części jest logiczne i konsekwentne, jakkolwiek nie oparte ani na porządku chronologicznym wydarzeń z życia Szejkę, ani na porządku systematycznym jego poglądów. Poszczególne grupy tematów ujmowane są raczej syntetycznie, ogólnie, a konkretne myśli ilustrowane są w dość przypadkowy sposób materiałem przykładowym zaczerpniętym z okolicznościowych wypowiedzi Szejkę Al-'Alawī bądź osób z jego otoczenia. Zrozumienie treści poglądów tego poety, ascety, mistyka, filozofa i teologa w jednej osobie wymaga uprzedniej znajomości doktryny islamu, zwłaszcza genezy tej religii — a więc treści Koranu i historii powstania tej księgi. Dla przypadkowego czytelnika książka Lingsa może nastreczyć przede wszystkim poważniejsze trudności, jednakże dla badacza religii mahometańskiej stanowi ona bardzo wartościową pozycję bibliograficzną, dającą podstawę do głębszego wnikięcia w życie duchowe współczesnego islamu na 'najwyższym szczeblu' jego rozwoju.

Jerzy Nosowski

Emile Dermenghem, Mahomet et la tradition islamique, Bourges² 1960, 192.

Praca Dermenghema jest pierwszą z serii monografii 'Mistrzowie Duchowi' wydawanej pod kierunkiem Paul-André Lesort'a. Założeniem jej jest przedstawienie w sposób przystępny dla inteligenta niespecjalisty genezy, rozwoju historycznego, istotnych elementów oraz zewnętrznych cech religii Mohameta (Muhammada), religii islamu ('poddania się Bogu'). Monografia